

Albert Pouwels & Laura Duivenvoorde
Northgo College, Noordwijk
Contact: albert.pouwels@northgo-college.nl
Laura.duivenvoorde@northgo-college.nl

‘Mogen we weer zo’n literatuuropdracht doen?’ Uitdagend fictie-onderwijs voor 10 tot 14 jaar¹

1. Inleiding

Hoe krijgen we leerlingen aan het lezen? En hoe blijven ze vervolgens ook lezen? Docenten van het Northgo College in Noordwijk merkten al enige tijd dat in het voortgezet onderwijs het leesverslag een negatief effect heeft op de leesmotivatie. Leerlingen maken zo’n verslag plichtmatig en met tegenzin, terwijl docenten vervolgens opgezaaid worden met veel leeswerk. Ook op De Witte School in Noordwijk – een school voor basisonderwijs – zien docenten kansen voor verbeteringen van het fictieonderwijs. De behoefte aan een breder fictieaanbod is groot, net als de behoefte aan meer variatie in de verwerkingsopdrachten. Omdat veel leerlingen van De Witte School doorstromen naar het Northgo College is gekozen voor een samenwerking om het fictieonderwijs te revitaliseren.

Per leerjaar zijn twee grote literatuuropdrachten ontwikkeld, van groep 7 in het basisonderwijs tot en met leerjaar 2 van het voortgezet onderwijs (zie punt 4, Tabel 1 voor een overzicht van alle acht de opdrachten). Het fictieaanbod op beide scholen is nu flink vergroot, met meer boeken in de lokalen. Dat is mede dankzij een intensieve samenwerking met de lokale boekhandel. Verschillende soorten fictie en non-fictie komen aan bod: klassieke en actuele verhalen, maar ook poëzie, vlogs en *reality*-tv. Daarnaast variëren de werkvormen om de uitdaging te vergroten en de ‘leesverslagmoetheid’

tegen te gaan. Leerlingen schrijven bijvoorbeeld toneelstukken en gedichten, ze stellen een klassenboekenkast samen, maar ze analyseren ook de verhaallijn in *reality*-tv.

2. Beter leren door meer samenhang

Fictieonderwijs is in de visie van de docenten van de twee Noordwijker scholen meer dan het lezen van een boek of het kijken naar een film. Door identificatie met een hoofdpersoon, of juist door afkeer van een personage, ervaren de docenten dat leerlingen nauw betrokken raken en vaak ook 'veel ergens van vinden'. Deze inhoudelijke en emotionele betrokkenheid willen zij graag benutten bij andere taalvaardigheden. Zo wordt in de nieuwe aanpak in groep 7 van het basisonderwijs het lezen van een boek gecombineerd met het schrijven en voordragen van een gedicht. Door het lezen raken leerlingen in de ban van een onderwerp en kunnen ze zich beter inleven in een nieuwe situatie of in andere mensen. Leerkrachten van De Witte School ontdekken hoeveel winst je kunt boeken door een vervolgoopdracht te laten aansluiten. Leerlingen krijgen daarom de opdracht om, op basis van hun leeservaringen, het verhaal te verwerken in de vorm van een gedicht. Na enige uitleg over dichtvormen gaan leerlingen aan de slag. In groep maken leerlingen een gedicht en delen ze hun ervaringen rond het verhaal. Creatief werken aan het gedicht geeft leerlingen het gevoel dat hun persoonlijke ervaring ertoe doet, en ook dat ze een keuze hebben in de uitwerking. Ondertussen overleggen, schrijven en presenteren de leerlingen in een context die natuurlijk aanvoelt. Hun leerkrachten verbazen zich erover hoe de lessen vanzelf verlopen.

Ook in het voortgezet onderwijs werkt deze aanpak. Leerlingen lezen bijvoorbeeld in leerjaar 2 een fictiewerk. Daarna maken leerlingen een schematische visualisering van een belangrijke keuze die de hoofdpersoon in het verhaal maakt, waarbij ze de aanleiding en de gevolgen in kaart brengen. Deze opdracht is gekoppeld aan een opdracht uit de lesmethode *KERN*, waarin wordt geoefend met het maken van *infographics* via een gratis online applicatie. Op basis van de *infographic* schrijven leerlingen vervolgens een artikel voor hun medeleerlingen, waarin ze de keuze van de hoofdpersoon beschrijven en waarin ze ook aangeven welke keuze ze zelf gemaakt zouden hebben. Dit artikel wordt becommentarieerd en herschreven in groepen van drie of vier leerlingen, waarna de groep één artikel aan de rest van de klas presenteert. 'Fictie lezen', 'aantekeningen maken', 'schrijven', 'feedback geven en ontvangen', 'herschrijven' en 'klassikaal presenteren' komen in één adem aan bod, op een manier die voor leerlingen logisch aanvoelt. Hun emotionele betrokkenheid bij een verhaal motiveert hen in de uitvoering van vervolgoopdrachten, ook als die functionele taalvaardigheid betreffen.

Tijdens het samen ontwikkelen viel het de docenten po en vo op hoe klein de stap is naar wat leerlingen in andere vakken leren. Fictie gaat altijd ergens over, en daardoor is er snel een link gelegd met bijvoorbeeld Mediawijsheid, Burgerschap, Geschiedenis of Kunst en cultuur. Bij het analyseren van een verhaallijn in *scripted-reality*-programma's

oefenen leerlingen bijvoorbeeld met literaire begrippen als ‘tijd’, ‘personages’ en ‘plot’, maar ontwikkelen ze ook hun mediawijsheid. Ze krijgen oog voor hoe de makers het verhaal manipuleren met muziek of montage. En als leerlingen in de huid kruipen van iemand die in oorlogsomstandigheden leeft, is de stap naar burgerschap en geschiedenis snel gezet. Waren de omstandigheden voor iedereen zo? Bestaat zoiets ook nu nog? Welke waarden zijn voor jou belangrijk? Hoe zou jij handelen?

3. Een nieuwe kijk op literatuuronderwijs

Hoe reageren de leerlingen? Laura Duivenvoorde-Hogervorst, docente Nederlands: “De leerlingen zijn enthousiast over de opdrachten. Leerlingen met zogenaamde leesweerstand lezen nu ook. De opdrachten zijn dusdanig dat er geen ruimte lijkt te zijn om niet mee te doen. Leerlingen moedigen elkaar aan om door te zetten en verwachten dat ook van elkaar. Er worden in de lessen daardoor meer leeskilometers gemaakt. Leerlingen vinden het leuk om schaamteloos te lezen”.

Alle docenten benadrukken dat leerlingen met de nieuwe opdrachten vooral ‘ bezig’ zijn. Ze helpen elkaar en stellen opvallend weinig vragen aan hun docent, omdat duidelijk is wat van hen verwacht wordt. Bij iedere opdracht krijgen de leerlingen de criteria namelijk op papier. Docente Nederlands José Moree stelt vast dat leerlingen actief bezig zijn, maar er gebeurt nog meer in haar lessen: “Ik zie dat leerlingen succeservaringen opdoen en dat er ook op een ander level over het verhaal wordt nagedacht. Verschillende collega’s maakten mee dat leerlingen vroegen of ze meer van zulke opdrachten mogen doen. En ook zijn leerlingen gaan lezen die normaal moeilijk ‘aan een boek te krijgen zijn”.

4. De acht literatuuropdrachten

1	Kies vrij, lees vrij	po-7	Leerlingen kiezen uit een breed aanbod aan fictie en non-fictie een top drie van teksten die hen het meeste aanspreken. Teksten worden breed opgevat: films en tijdschriften, maar ook verhalen in andere talen.
2	Maak er een gedicht van	po-7	Groepen van vier of vijf leerlingen lezen hetzelfde boek, presenteren het boek aan de hand van voorwerpen in een schoenendoos en schrijven tot slot een gedicht dat goed bij de sfeer in het boek past.
3	Ontmoet een beroemde persoon	po-8	Leerlingen kiezen een beroemd persoon (fictief of echt) en verplaatsen zich in die persoon. Ze maken een <i>mindmap</i> en aan het eind laten ze in één minuut zien wie de persoon is en hoe hij zich gedraagt.

4	Speel een scène uit het boek na	po-8	Leerlingen lezen in een groep van vier of vijf leerlingen hetzelfde C-boek. Eén belangrijke scène wordt in een script uitgewerkt en daarna voor de klas gespeeld.
5	De boekenkast van onze klas	vo-1	Leerlingen nomineren uit een aanbod van zes leeswerken vier werken voor de klassenboekenkast. Ze presenteren hun top vier. Leeswerken vallen af of krijgen nog een tweede kans. Uiteindelijk ontstaat consensus over de klassenboekenkast.
6	Wat is het verhaal in reality-tv?	vo-1/2	Leerlingen verdiepen zich in verhaalvormen op de grens van fictie en werkelijkheid. Vlogs, <i>reality</i> -programma's en <i>scripted reality</i> komen voorbij. Leerlingen onderzoeken personages en verhaallijnen.
7	Welke keuze maakt de hoofdpersoon?	vo-2	Leerlingen verplaatsen zich in een lastige keuze die een personage in een verhaal moet maken. In een <i>infographic</i> wordt een dilemma geschetst, waarna in een artikel het dilemma van het personage wordt beschreven en geanalyseerd.
8	Kruip in de huid van ...	vo-2/3	Leerlingen lezen een boek over de oorlog en verdiepen zich in de manier waarop de schrijver gevoelens en gedachten van personages in woorden omzet.

Tabel 1 – De acht literatuuropdrachten.

Noot

¹ Deze tekst is een bewerking van het artikel dat verscheen in *Levende Talen Magazine*, januari 2021.